

DIGITÁLIS MÉDIAMŰVELTSÉG SZÜLŐKNEK

KÉPZÉSI KÉZIKÖNYV

Készítette

a Digitális Jólét Nonprofit Kft. megbízásából

a

Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája
megvalósításának részeként

a

Televele Médiapedagógiai Egyesület

2018. július

11. OFFLINE SZÜLŐ, ONLINE GYEREK? – AVAGY A DIGITÁLIS GENERÁCIÓS SZAKADÉK(OK)

„A digitális technológia sok dolgot megkönnyít, a gyermeknevelés nem tartozik ezen dolgok közé” – írja szellemesen James P. Steyer¹, amerikai médiakutató és aktivista. Manapság a digitális médiakörnyezet sok szülőnek okoz fejtörést, rengeteg kérdéssel, kétséggel, szorongással küzdünk gyerekeink médiahasználatával kapcsolatban. Mikor kapjon a gyermek okostelefont? Hogyan óvjam meg a gyermekemet az interneten elérhető pornográf és erőszakos tartalmaktól? Rém rondákat írnak egymásnak chaten, ez normális? Vajon ez az applikáció biztonságos? Számtalanszor tűnhet úgy, hogy gyermekünk egy másik világban él, a közöttünk lévő digitális szakadék áthidalhatatlan, nem értjük az online világ nyelvét, kommunikációs szokásait, jelenségeit, és nem tudjuk felmérni milyen kockázatokat jelent gyermekünk számára az online világ mindennapos használata.

Ebben a fejezetben részletesen foglalkozunk azzal, hogyan csökkenthető a digitális szakadék a médianevelés eszközeivel, milyen ismeretek, módszerek, nevelési praktikák segíthetnek abban, hogy az online térben is megfelelő szülői támogatást nyújthassunk gyermekünket, nagyobb biztonságban tudhassuk őt akár egyedül, akár velünk együtt közösen használja az internetet. A digitális szülővé válás abban segít, hogy a médiahasználat ne folyamatos családi konfliktusok forrása legyen, hanem egy olyan terep, amely a gyermek egészséges fejlődését szolgálja.

Miért nem egyszerű? Mélyül a generációs szakadék?

Gyorsan változó médiakörnyezet, hiányzó minták

A gyerekek médiahasználatával kapcsolatban felmerülő számos helyzet megoldása, többek között azért nehéz, mert a szülők többségének nincsenek (nevelési) mintái ezen a területen. A médiakörnyezet olyan gyorsan változott az elmúlt 10-15 évben, hogy sokszor az az érzésünk van, gyermekünk egy teljesen más világban él, pusztán azért, mert nagyon más online

¹ Steyer, James P. (2015): Szólj vissza a facebooknak! Gabo Kiadó.

felületeket, szolgáltatásokat használ, médiahasználata és online élete nagyon különbözik a miénktől. Nehezíti a megoldáskeresését, hogy nem értjük a gyermek médiakörnyezetét és a mindennapokban gondot okoz, hogy időt szánjunk a különböző applikációk, videojátékok, közösségi médiaplatformok megismerésére. Sok szülő panaszkodik amiatt, hogy képtelen a gyermek nyomában járni, amikor játszik, kommunikál, vagy csak keres valamit az interneten, mivel a gyerek annyira gyorsan kezeli az eszközöket, hogy az számára követhetetlen. A szülők nagy része nehezen kezeli azokat a digitális eszközöket, amiket a gyerekek könnyedén, magabiztosan használnak. Emellett elbizonytalanítja a szülőket az is, hogy nem mozognak otthonosan a különböző online felületek kommunikációs kultúrájában, környezetében, szlengjében, így nem értik, valójában mi zajlik ezeken a platformokon.

Erősödő online jelenlét, eltérő használati szokások

A kutatók digitális generációs szakadékként azonosítják azt a jelenséget, ami elsősorban a szülők és a gyerekek eltérő digitális eszközhasználati szokásaiból eredeztethető. Míg a gyerekek gyorsan, könnyedén megtanulnak használni egy-egy digitális eszközt, addig sok esetben a szülőknek komoly problémát okoz a digitális kütyük alapszintű használata is. Ők kevésbé mozognak otthonosan a digitális környezetben, ami megnehezíti a gyerekek médiahasználatának megfelelő kontrollját, illetve azt, hogy segítsék gyermekük digitális világban való tájékozódását. A szakadék kialakulásához vezethet, hogy a gyerekek életük jelentős részét az új online terekben töltik, míg szüleik kevesebb időt töltenek az online világban, illetve az online világ más területeit használják. Ebből fakadóan a gyerekek körében népszerű platformokat, azok működését nem vagy alig ismerik. A kutatások azt igazolják, hogy a tinédzserek egymás közötti kommunikációja is egyre inkább az online világba helyeződik át. Egy amerikai friss kutatás szerint, míg 2012-ben a megkérdezett 13-17 éves korosztály 49 százaléka a barátokkal a személyes kommunikációt preferálta az online kommunikációval szemben, ugyanez az adat 2018-ban már csak 32 százalék.² Ami azt jelzi, hogy a kortársakkal való kapcsolattartás és kommunikáció egyre inkább az online terekbe helyeződik át. A

² Rideout, V., and Robb, M. B. (2018). Social media, social life: Teens reveal their experiences. San Francisco, CA: Common Sense Media
https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/uploads/research/2018_cs_socialmediasociallife_executive_summary-final-release_3_lowres.pdf

szülőkkel zajló kommunikáció ma még jellemzően offline, ami ugyancsak a digitális szakadék elmélyülését okozhatja.

Mi az internet: veszélyes terep vagy ezernyi lehetőség?

A generációs szakadék jelensége körébe sorolható az internethez való viszony különbsége is. A felnőttek, a szülők megközelítését a médiakörnyezettel összefüggésben legtöbbször a kockázatoktól és veszélyektől való félelem jellemzi. A közbeszédet uralja a veszély-paradigma: többet beszélünk a média és az internet káros hatásairól, mint az új online világgal kitágult tér kínálya lehetőségeiről. A gyerekek és a fiatalok ezzel szemben inkább a médiakörnyezetben rejlő lehetőségeket látják: a szórakozást, a barátokhoz való kapcsolódást, a kommunikáció új csatornáit, az önkifejezés lehetőségét. Egy 2014-ben 6-18 évesek körében végzett globális kutatás szerint a gyerekek alapvető joguknak érzik a digitális médiához való hozzáférést, ami az információhoz való hozzáférés, a kommunikáció, a tanulás lehetőségét is kínálja. Ugyanakkor a kutatás eredménye azt az általános véleményt tükrözte, hogy az iskolai oktatás részeként sokkal inkább találkoznak az online környezettel összefüggő veszélyekkel, mintsem a benne rejlő lehetőségek kiaknázásának lehetőségével.³ Egy másik, amerikai fiatalok körében végzett kutatás arról számol be, nagyon kevés diák érzi úgy, hogy a közösségi média negatív hatást gyakorol az életére, míg sokkal többen vannak azok, akik a közösségi média saját életükre ható pozitív hatásáról nyilatkoznak.⁴ Ez a megközelítésbeli eltérés, a felnőtt, és a gyermek perspektíva különbsége sok konfliktus forrása, amely konfliktusok tovább nehezítik a digitális szakadék áthidalását.

Mobilon online

Az, hogy a gyerekek manapság legtöbbször mobil eszközön (telefonon, tableten) érik el az internetet, illetve a médiatartalmakat, tovább mélyíti a digitális szakadékot, és nehezíti a szülők helyzetét, hiszen a szülőnek egyáltalán nincs rálátása arra, mivel is foglalkozik a gyerek. Nem

3 Children's Rights in the Digital Age A download from children around the world (2014) – UNICEF
https://www.unicef.org/publications/index_76268.html

⁴ Rideout, V., and Robb, M. B. (2018). Social media, social life: Teens reveal their experiences. San Francisco, CA: Common Sense Media
https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/uploads/research/2018_cs_socialmediasociallife_executive_summary-final-release_3_lowres.pdf

is olyan régen, amikor a család egyetlen televíziója a nappali közepén állt, illetve egyetlen, asztali számítógép jutott az egész családra, a képernyőidőt is sokkal könnyebb volt korlátozni, és a szülő jobban látta, mivel foglalkozik gyermeke.

Az elvonulás új terepe

A generációs szakadék elmélyülését az online világ működése is erősíti, hiszen könnyen hozzáférhető megoldást kínál a felnőttektől, szülői kontrolltól független, szabad mozgásra, időtöltésre, elvonulásra. A kamaszkor egyébként is az az időszak, amikor a gyerekek egyre nagyobb önállóságot igényelnek, szeretnek kikerülni a szülői kontroll alól, természetes, hogy vannak már titkaik. Az online világ az önálló kísérletezés, a barátokkal való időtöltés, az önkifejezés és a szórakozás új terepe a kamaszok számára, ahol a felnőttek jelenléte inkább zavaró, mintsem kívánt dolog. Márpedig, ha a gyerekek és fiatalok egyre több időt töltenek az online környezetben, és teszik ezt jellemzően megfelelő szülői jelenlét nélkül, felerősödik a kortársak hatása, és csökken a család szocializációs szerepe, a tapasztalatok, értékek átadásának minősége, a kapcsolatok érzelmi biztonsága.

Aktív médianevelés?

A digitális szakadék következménye lehet, hogy nem alakul ki megfelelő csatorna a gyerek és a szülők között, amin keresztül kommunikálni lehet a valóban aggodalomra okot adó internetes élményekről, helyzetekről, legyen az akár egy ártalmas videó vagy egy bántó sértő üzenet az osztálytársaktól.

Az aktív médianevelés lehet egy olyan megoldás, amely a csatorna kialakulását segítheti. Ennek alapja, hogy a szülő egészen kisgyermek kortól tudatosan alakítsa a gyermeke médiahasználatát, a gyermek számára hozzáférhetővé tett médiakörnyezetet. A médiakörnyezet alakítása nem független az aktuális médiahasználati trendektől, amely tágabb kontextusban határozza meg a gyerekek médiahasználatát. Ennek aktuális trendjeivel folytatjuk a következőkben.

Médiahasználati szokások

A médiahasználati szokásokat felmérő kutatások általános trendeket írnak le, és fontos hangsúlyozni, hogy a gyerekek életkoruk, fejlettségi szintjük és érdeklődési körük, alapvető személyiségjegyeik alapján nagyon különböző módon használják a médiát, ami eltérő szülői részvételt és jelenlétet igényel a gyerekek médiahasználatának alakítása során is. A trendek ismerete azonban nem haszontalan dolog, mivel ezek segítenek felmérni a valós kockázatokat, és egyfajta igazodási pontot kínálnak a tudatosabb szülői szerepvállaláshoz.

Az online környezetre váltás ideje egyre korábbra csúszik

A gyerekek médiahasználatát egy bizonyos korig a televízió uralja, amit felvált az online tartalomfogyasztás túlsúlya. Az adatok azt jelzik, hogy a televízió és az online média közötti váltás egyre hamarabb következik be, míg korábban jellemzően 12 év körül történt, mára a 8-11 éves korosztályban már megtörténik.

Videómegosztó platformok és közösségi média

Az online tartalomfogyasztás körében meghatározó a videómegosztó oldalak, különösen a YouTube videókra fordított idő és a közösségi médiafelületek használata. Friss és jól használható magyar kutatási eredmények ezen a területen nem érhetőek el, de az angol médiahatóság (Ofcom) minden évben kiadott átfogó médiahasználati kutatása szerint az angol 3-4 éves gyerekek 37 százaléka, az 5-7 évesek 54 százaléka, míg a 12-15 éveseknek már a 87 százaléka fogyaszt rendszeresen YouTube-on elérhető tartalmat.⁵ Egy korábbi magyar kutatás szerint a kutatásban megkérdezett gyerekek és fiatalok az internetes tevékenységek között elsőként említették a közösségi média használatát. Kiemelendő, hogy a kutatás eredményei szerint kevés olyan internetes tevékenység akad, amely nem függ össze a közösségimédia-használattal. A közösségi média „a legfontosabb „ablakuk” a világhálóra, de gyakran az őket

⁵ Children and parents: media use and attitudes report 2016. Ofcom
https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0034/93976/Children-Parents-Media-Use-Attitudes-Report-2016.pdf

körülvevő világra is, hiszen leginkább azok az információk jutnak el hozzájuk, amelyek a különböző feliratkozásokon, barátok, ismerősök megosztásain keresztül jelennek meg.”⁶

Mobil eszközhasználat

Az eszközhasználatban megragadható trend, hogy folyamatosan nő a mobil eszközökön keresztül zajló médiafogyasztás, és ez a tendencia a legkisebbeket is éppúgy érinti, mint a nagyobbakat. Egy amerikai kutatás eredménye szerint – amely a 0 és 8 éves kor közötti gyerekek médiahasználatát vizsgálta – 2011 és 2013 között a gyerekek mobileszközökhöz köthető médiahasználatuk kétszeresére (38 százalékról 72 százalékra) emelkedett.⁷ Hasonló jelenségeket mutat az az angol felmérés, amely szerint folyamatosan nő a mobileszközökön, elsősorban tableten és okostelefonon keresztül zajló online tartalomfogyasztás.⁸

Önálló médiahasználat növekedése

A mobil digitális eszközök elterjedésével párhuzamosan növekszik a gyerekek körében az önálló médiahasználat, amikor a gyermek nem a családjával, valamelyik szülővel közösen, hanem saját digitális eszközén keresztül, felügyelet nélkül fogyaszt médiatartalmat.⁹ Ennek köszönhetően a gyerekek a korábbiakhoz képest sokkal több helyen használják az internetet, és ez a változás minden eddiginél jobban kiterjeszti az önálló, kontroll nélküli online jelenlét lehetőségét.

Párhuzamos online-offline jelenlét

A konfliktusok egyik jellemző forrása, hogy a gyerekek egyszerre vannak jelen offline, és használják az online felületeket, platformokat. Ott ülnek például a vacsoraasztalnál, de folyamatosan chatelnek valakivel a telefonjukon. Sokan arról számolnak be, hogy ez a két világ már nem is különül el számukra élesen, a folyamatos online jelenlét a jellemző, az állandó online elérhetőség.

⁶ Uo. Children and parents: media use and attitudes report 2016. Ofcom
https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0034/93976/Children-Parents-Media-Use-Attitudes-Report-2016.pdf

⁷ Zero to eight : Children's Media Use in America 2013.
<https://www.common sense media.org/research/zero-to-eight-childrens-media-use-in-america-2013>

⁸ Lásd Ofcom kutatás (Lj.88)

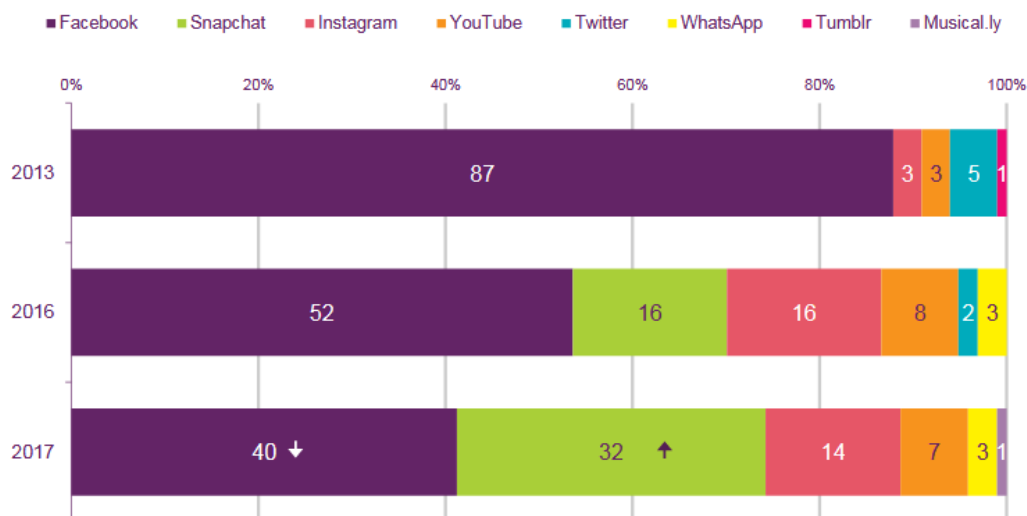
⁹Lásd Ofcom kutatás (Lj.88)

Multitasking

Kiskamaszkortól megjelenik az egyidőben zajló többféle médiahasználat, azaz, amikor a gyerek egyszerre több médiafelületet használ, például YouTube-videókat néz, de közben a háttérben tévézik is. A multitaskingról beszélünk akkor is, amikor leckeírás közben hallgat valaki zenét, vagy chatel a barátaival.

Népszerű online szolgáltatások

A magyar gyerekek körében népszerű közösségi médiafelületek rangsoráról sajnos ugyancsak nincs elérhető, friss adat, ezért újra angol példával élünk. Az angol 12-15 éves kamaszok körében 2017-ben a leggyakrabban használt közösségi médiaplatform a Facebook volt, de szorosán utána következett a Snapchat.

1. ábra: 12-15 éves kamaszok által legnépszerűbb online szolgáltatások. Forrás: Ofcom 2017.

A grafikon azt is jól jelzi, hogy milyen gyorsan változnak a gyerekek kedvenc platformjai. A Facebook ebben a korosztályban folyamatosan veszít népszerűségéből, a Snapchat – ami 2011-be indult – viszont 2017-re már az angol tinik második legnépszerűbb platformjává nőtte ki magát. Vélhetően ez a tendencia megjelenik a magyar gyerekek körében is.

Szülőként érdemes megismerni azokat a közösségi platformokat, azonnali üzenetküldő szolgáltatásokat, amiket gyermekünk is használ és szeret. Számos szülő csak gyermeke miatt regisztrál egy oldalra, bele akar pillantani az ott zajló kommunikációba, meg akarja ismerni a platform legfontosabb szabályait, működését. Az így szerzett saját élmény abban segíthet, hogy közelebb kerüljünk gyermekünk online világához, megértsük, miért olyan fontos számára az adott platform, mi zajlik ott valójában, és hogyan támogathatjuk a használattal együtt járó kockázatok elkerülését, csökkentését.

Facebook

A Facebookot sokan a közösségi média szinonimájaként használják. Ennek oka talán az lehet, hogy a Facebook volt az első olyan közösségi oldal, amely nagyon gyorsan világméretűvé vált. Ma már több mint kétmilliárd felhasználói fiókot köt össze a Facebook hálózata. A felhasználók szöveget, képet, videó posztolhatnak a platformon. A Facebook a szülők számára tájékoztató oldalt működtet, ahol a platform működéséhez kapcsolódó számos kérdésre találhatunk választ.¹⁰

Instagram

Az Instagram 2010-ben kezdte meg a működését; a felhasználóknak egy olyan online platformot biztosít, ahol képeket oszthatnak meg egymással. 2012-óta a Facebook-vállalatbirodalom részeként működik, felhasználóinak száma hét év alatt 800 millió főre emelkedett. Az Instagram is kínál a szülők számára tájékoztató anyagokat.¹¹

Snapchat

Az azonnali üzenetküldő platformként működő Snapchat 2011-ben indult, ma közel 200 millió napi felhasználója van. Népszerűsége abban rejlik, hogy a tartalom a fogadó fél számára csak rövid ideig látható, ezután az üzenet automatikusan törlődik. A Snapchat magyar nyelvű

¹⁰ Facebook szülői portál: <https://www.facebook.com/safety/parents/gettoknow/stayingSAFE>

¹¹ Instagram https://www.facebook.com/help/instagram/299484113584685?helpref=uf_permalink
https://scontent-vie1-1.xx.fbcdn.net/v/t39.2365-6/11057199_1634927680075201_507730484_n.pdf?_nc_cat=0&oh=f7d295712a7367f9d4d35374d6edc587&oe=5BE5A42F

hivatalos tájékoztatót a szülőknek ugyan nem kínál, de az interneten hozzáférhető magyar nyelvű információ a platformról.¹²

TikTok (korábban Musical.ly)

A szolgáltatás 2014-ben indult, mára a platformnak 120 millió napi felhasználója van, jellemzően tinédzserek. Magyarországon is nagyon kedvelt a kamaszok, főleg a lányok körében. A felhasználók rövid zenés videót készíthetnek, és oszthatnak meg saját zenés produkciójukról. A platform ebben az esetben sem kínál magyar nyelvű segítséget a szülőknek, csak angol nyelvű tájékoztató anyag érhető el a platformon.¹³

Digitális bennszülöttek és bevándorlók?

A digitális kor hajnalán számos kutató gondolta úgy, hogy az új, már a digitális korban felnövő generációk az infokommunikációs környezet változása okán automatikusan a digitális kor értő felhasználói lesznek. Ebből az időszakból származik az a megközelítés, amely szerint a digitális korba beleszületett generációk tagjai már digitális bennszülöttek, míg a korábban született korosztályok csak digitális bevándorlók lehetnek. A digitális bennszülöttek biológiai adottságai és ebből következően viselkedésbeli, tanulási jellemzői nagyon eltérnek a korábbi generációk jellemzőitől, és ez a generáció már automatikusan, természetes úton, az eszközök használatán keresztül veszik birtokba a digitális kultúrát. Értik a digitális világ nyelvét és automatikusan beszélnek azt. Velük szemben a digitális bevándorlók számára – akik az internet elterjedése előtt születtek – a digitális környezet nem természetes közeg, tanulniuk kell az online világ működését, és mindig is egyfajta akcentussal beszélnek majd a digitális világ nyelvét.¹⁴

¹² <https://yelon.hu/szuloknek/cikkek/463/amit-szulokent-a-snapchatrol-tudni-erdemes>

angol nyelvű forrás: <https://www.commonsemmedia.org/blog/parents-ultimate-guide-to-snapchat>

¹³ <https://support.musical.ly/knowledge-base/for-parents/>

<https://www.commonsemmedia.org/blog/parents-ultimate-guide-to-musically>

<https://www.youtube.com/watch?v=VjrsIqcEUow>

¹⁴ Prensky, Marc (2001) Digital Natives, Digital Immigrants Part1 *On the Horizon (MCB) University Press*, Vol. 9 No. 5 1-6

Ezzel a megközelítéssel már a digitális kor kezdetén is sokan vitatkoztak. David Buckingham angol médiakutató és médiatanár szerint a digitális technológia ugyan valóban óriási változást eredményez a gyerekek környezetében, életkörülményeiben, és fejlődésében, de ez a változás önmagában nem jelenti azt, hogy a gyerekek és a fiatalok automatikusan, pusztán a média használatával megszereznék mindazt a tudást, ismeretet, képességeket, amelyek a digitális médiakörnyezetben való elboldogulásukhoz szükséges lenne. Ugyan a médiakörnyezet valóban lehetőséget ad az aktív részvételre, önkifejezésre, a saját médiaszövegek megalkotására, a különböző kommunikációs csatornák interaktív használatára, de mindez megfelelő oktatás nélkül korántsem lehet általános.¹⁵ Egy másik kutató, Danah Boyd 2014-ben megjelent könyvében egyenesen veszélyesnek ítéli a digitális bennszülött retorika fenntartását, mivel hamis képet ad a fiatalok virtuális világának valóságáról. Az az eredménye, hogy nem irányul kellő figyelem a digitális kompetenciák fejlesztésére és a gyerekek és fiatalok nem tanulják meg mindazt, amire az online környezetben való eligazodáshoz szükségük lenne.

Az ezen a területen végzett kutatások egyértelműsítik, hogy önmagában *a digitális környezet használatával a gyerekek még nem szerzik meg azokat az ismereteket és képességeket, amelyek a tudatos, értő, médiahasználathoz szükségesek.*¹⁶ Sajnos a kutatási eredmények arról szólnak, hogy a gyerekek és a fiatalok alacsony szintű digitális műveltséggel rendelkeznek, különösen a kritikai gondolkodás területén tapasztalhatók jelentős hiányosságok, amikor a diákok feladata nem pusztán a digitális szövegek olvasása, hanem azok értelmezése, az információ megfelelő használata, elhelyezése, illetve a saját válaszok megalkotása.¹⁷

Digitális átalakulók

Ahogy arról már korábban is sok szó esett, ebben az új infokommunikációs környezetben már nem képzelhető el a gyerekek megfelelő védelme pusztán a korlátok kialakításával. Sokkal nagyobb szerepet kap a *felvértezés*, a gyerekek ismereteinek képességeinek fejlesztése annak

¹⁵ Buckingham, David (2005) Médiaoktatás. Budapest, HSA, ÚMK, ZSKF

¹⁶ Students, Computers and Learning Making the Connection 2015

<http://www.oecd.org/edu/students-computers-and-learning-9789264239555-en.htm>

JRC Science Policy Reports Young Children (0-8) and Digital Technology 2015

<http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC93239/lbna27052enn.pdf>

¹⁷ Horizon Report Europe 2014 Schools Edition <http://cdn.nmc.org/media/2014-nmc-horizon-report-EU-EN.pdf>

érdekében, hogy biztonságosabban eligazodjanak a médiakörnyezetben, hogy biztonságosabban használják a médiatechnológiát. Mostanában jelent meg a digitális bennszülött kifejezés helyett a *digitális átalakuló* fogalma, amely arra utal, a digitális generációk is egy tanulási folyamaton kell keresztülmenniük, csak ezen keresztül sajátítják el azt a tudást, szerzik meg azokat a képességeket, amelyek a digitális tér értő használatát biztosítja.¹⁸ A kutatók rámutatnak, hogy ez az átalakulási folyamat belső és külső ösztönzőket kíván, amiben az iskola mellett óriási szerepe van a családnak is. Úgy tűnik, hogy a folyamat egyik kulcsa a szülő és gyermek közötti tudáscsere. A gyermek az online környezet és a digitális eszközök használatában segítheti a szülőt, a szülő pedig a biztonságos tájékozódáshoz, a digitális szövegértéshez, a kritikai gondolkodás fejlesztésén keresztül a tudatosabb online jelenléthez szükséges ismereteket adhatja át. Ami *kétoldalú szocializációként* írható le, ahol a generációs szakadék felszámolása a közös és kölcsönös ismeretátadáson, és egymásra való odafigyelésen alapul.

Milyen a „digitális szülő”?

A digitális médiakörnyezet kreativitást, türelmet, kíváncsiságot, és találékonyságot követel a szülőktől. Ahogy arról a fejezet elején is szó volt, a digitális technika nem könnyíti meg a gyermeknevelést, de a feladat korántsem megoldhatatlan, ha a médianevelés eszköztárából merítve vágunk bele.

Korlátok, szabályok, szűrés

Az új médiakörnyezetben is szükség van szabályokra, ami kiszámítható keretet ad a médiahasználathoz, védelmet biztosít a kockázatokkal szemben, és egyben hozzájárul ahhoz, hogy a mindennapokban kevesebb konfliktus legyen a médiahasználat körül. A korlátokat érdemes egész kicsi korban kialakítani, és a későbbiekben folyamatosan a gyermek fejlettségéhez igazítani a gyermek önálló mozgásterét.

¹⁸ JRC Science Policy Reports Young Children (0-8) and Digital Technology (2015): <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC93239/lbna27052enn.pdf>

Az óvodás és kisiskolás korú gyermekek esetében az ártalmas tartalmak kiszűrésére ma már érdemes műszaki eszközöket, szűrőprogramokat használni. A műszaki védelem kialakítása mellett fontos, hogy a gyermeknek elmagyarázzuk, miért van szükség ezekre az eszközökre, hogy számára is világos legyen, hogy ezek a korlátok az online világban zajló tevékenységei körében a biztonságos közlekedést szolgálják. A szűrőprogramok használata azonban korántsem oldja meg egymaga a médianevelést, pusztán egy szükséges elemnek tekinthető a gyerek médiakörnyezetének tudatos alakításában.

A médiahasználathoz kapcsolódó szabályokat, korlátokat érdemes a nagyobb gyerekekkel már közösen kialakítani. Mikor, milyen eszközön, mit nézhet, csinálhat a gyerek? A családi közös szabályok megalkotásába akár már a nagyobb óvodás korú gyerekek is bevonhatóak. Az is nagyon fontos, hogy a szülő tisztában legyen azzal, hogy ezek a korlátok és szabályok csak akkor működnek, ha azt a család minden tagja betartja. Nem várható el egy kamasztól, hogy ne telefonozzon az asztalnál, ha egyébként az apukája sem képes sms-ezés nélkül megvacsorázni...

Minden gyerek más és más, ahogy a családok is nagyon különbözőek lehetnek, nincs általános, kőbe véshető recept, minden családban a gyermek igényeit is figyelembe véve kell kialakítani ezeket a szabályokat, és időről időre, ahogy a gyerekek nőnek, újra kell „szerződni”.

Médiamentes időszakok

Szorosan a korlátokhoz tartozó kérdés, a média-, kutyümentes időszakok kialakítása. Az étkezések, lefekvés előtti időszak a napi ritmus természetes szünetei lehetnek, de érdemes ennél hosszabb szüneteket is beépíteni, a kisebbeknél egy-egy határozottan médiamentes napot, a nagyobbaknál egy-egy félnapot, amikor valamilyen egyéb közös családi programot szervezünk. Természetesen ilyen esetben is a kutyümentesség a család minden tagjára vonatkozik.

Párbeszéd

A médiából sokféle élmény, hatás éri a gyerekeket. Az, hogy ezek az élmények milyen hatással lesznek a gyermek fejlődésére, nagyrészt azon is múlik, hogyan tudja a gyermek feldolgozni ezeket az élményeket, kap-e segítséget a számára nehézséget, szorongást okozó élmények

feldolgozásához. Az egészen kicsiknél ezek az élmények megjelennek a gyerekek rajzaiban, játékaiban, az élményfeldolgozás sokszor spontán zajlik. A médiaélmények feldolgozása azonban segíthető is, ha szülő kíváncsi, és rákérdez a gyerek médiából szerzett élményeire, az ehhez kapcsolódó érzésekre, gondolatokra. Ha bátorítja a gyermeket, hogy rajzoljon, beszéljen a médiakörnyezetben szerzett élményeiről. Ilyen helyzetekben nyitottan, kíváncsian érdemes viszonyulni a gyerekek által említett médiafigurákhoz, videojátékokhoz, a nagyobbaknál már esetleg a kedvenc vloggerekhez. Arra érdemes rákérdezni, hogy miért szereti az adott tartalmat a gyerek, miért fontos számára. Még akkor is érdemes inkább semlegesnek maradni, ha szülőként nem érthető, miért vonzó gyermekünk számára a nekünk nem tetsző, vagy egyenesen borzalmasnak, igénytelennek tűnő tartalom. A szülő negatív minősítése, értékelése odavezethet, hogy a gyermek bezárul, és később, amikor már nagyrészt önállóan közlekedik a digitális médiakörnyezetben sem lesz hajlandó megbeszélni az ott szerzett élményeket, tapasztalatokat. Sok gyermek azért nem szól szüleinek, ha online zaklatás vagy más negatív élmény éri médiahasználat közben (pl. pornográf, erőszakos, ijesztő, félelmetes tartalom), nehogy a szülő eltiltsa az internethasználatától. Ez pedig odavezethet, hogy nem kap megfelelő segítséget, és szülői támogatás nélkül marad a sok esetben számára megoldhatatlannak, kétségbeejtőnek tűnő helyzetben. Az ízlés formálása természetesen része a médianevelésnek, de eszköze nem a gyerek kedvenc meséinek minősítése, sokkal inkább az alternatívák keresése és vonzóvá tétele a gyermek számára.

A médiahasználatról zajló folyamatos párbeszéd a digitális szakadék áthidalásának lehetőségét kínálja, amelyen keresztül a szülő mindig elérhető, ha a gyerek az online világban bajba kerül, ha rosszul érzi magát. A párbeszéd fenntartása biztosítja, hogy ne féljen szólni, kérdezni és segítséget kérni. Ezt úgy tudjuk elérni, ha kicsi korától hozzászoktatjuk a médiaélményekről való beszélgetéshez, beszéltetjük élményeiről, és biztatjuk, hogy mutassa meg azt, amire büszke, és beszéljen arról is, ami szorongással tölti el. Mindez hozzájárul a médiahasználatához kapcsolódó önreflexió fejlődéséhez, azaz a médiából jövő üzenetek, tartalmak ránk tett hatása azonosításának képességéhez, ami a tudatos médiahasználat alapja. A mindennapokban zajló beszélgetések részeként a médiaismeretet fejlesztő játékos gyakorlatokat, feladatokat is

megoldhatunk közösen, amihez már néhány magyar nyelven is elérhető honlap is kínál segítséget.¹⁹

Kérdezzünk a gyerektől!

A nagyobbaknál már sűrűn előfordul, hogy a szülő a gyermekéhez fordul segítségért, ha egy technikai vagy egyéb problémával szembesül az online térben. Az ilyen helyzetekből rengeteget tanulhat a szülő, és a kétoldalú szocializáció napi gyakorlata megerősíti a médiahasználatról zajló párbeszéd csatornáját is. De nemcsak a szülők, hanem a nagyszülők is szerepet kaphatnak ebben a folyamatban. A nagyszülőknek rendszerint sokkal több ideje és türelme van végighallgatni a gyerekeket, érdemes tehát bátorítani az unokákat, hogy segítsék a nagyszülőket az online világ felfedezésében. Mindez sikerélmény a gyermek számára, értékes közösen eltöltött időt jelent és közben a nagy is közelebb kerül az unoka számára otthonos online világhoz.

Közös használat

A „digitális szülő” a gyerek médiakörnyezetében proaktívan vesz részt, nem pedig reaktívan. Ennek része, hogy tudatosan alakítja a közös médiahasználatot: a kicsiknél jelen van mesenézésnél, vagy maga is játszik gyermekével valamilyen videojátékon. A cél a közös élményszerzés és élménymegosztás. A közös használat lehetővé teszi, hogy a gyermek kérdezzen, ha nem ért valamit, vagy bizonytalan, ahogy azt is, hogy egy konkrét helyzetben kapjon segítséget, jelen legyünk, amikor elakad, és ezen keresztül alakíthassuk online viselkedését, tudatosságát. Másik oldalról közelítve, a közös használat során a szülő megtanulja azoknak az eszközöknek, applikációknak a használatát, amit a gyerek aktuálisan szeret és használ, automatikusan fejlődnek digitális kompetenciái, kevésbé lesz idegen számára az az online világ, amiben gyermeke mozog. A gyermek mindeközben azt élheti meg, hogy a szülő figyel rá, esetleg segítséget is kér tőle, ami a gyerekeket büszkeséggel tölti el. A gyerekek idővel

¹⁹ A médiáról – neked (1-3.)
Médiaismeret-terjesztő füzet sorozat 6–16 évesek számára
<http://buvosvolgy.hu/cikk/118/Kiadvanyok>
<http://televele.hu/jatekok/>

egyre kevésbé igénylik a közös médiahasználatot. A kamaszkor a szülők elleni lázadás, az önállóságra törekvés időszaka, ne erőltessük tehát, hogy a gyerek online életének minden részletébe bevonjon minket (pl. ha nem szeretné, ne jelöljük be a közösségi oldalon), azonban offline helyzetekben beszéljünk online tapasztalatairól, érdeklődünk élményeiről, és örüljünk, ha megmutatja alkotásait.

Kreatív alkotás, részvételi kompetenciák fejlesztése

A mai médiakörnyezet rengeteg lehetőséget kínál a kreatív fejlesztésre, a szabadidő minőségi eltöltésére. A kicsik médiahasználatát érdemes úgy alakítani, hogy abban a passzív médiahasználat (pl. tévés mesenézés) mellett legyenek kreatív alkotó tevékenységek is. (pl. színezős, képszerkesztős játékok). Már az óvodások is megtaníthatók fényképezni, és a fotók alapszintű szerkesztésére is képesek, ha megismertetjük velük a képszerkesztés alapfunkcióit. A kicsit nagyobbak számára remek lehetőség robotprogramozás, és ezen keresztül az algoritmikus gondolkodás megismerése. A videóvágás, videószerkesztés is szórakoztató és kreatív szabadidős tevékenység már a kisiskolások számára is. A médiatartalmak elkészítése segíti a média nyelvének, illetve működésének megértését, valamint hozzájárul a kreatív, tudatos, aktivitásra épülő médiahasználat kialakításához. Mi magunk is bátoríthatjuk a fotózást, videózást, más saját médiatartalom előállítását, de ma már számos kreatív médiatartalom-előállítást kínáló program, nyári tábor is ad ilyen tevékenységet.

Összegző gondolatok

- A gyerekek egyre intenzívebb online jelenléte elmélyíti a digitális generációs szakadékot, amely akkor alakul ki, ha a szülő és a gyermek digitális eszközhasználatára nagyon különböző, valamint nagyon eltérő az online világban töltött idő mennyisége és a tevékenységek jellege.
- A digitális szakadék kialakulása és elmélyülése aktív médianeveléssel csökkenthető. „Digitális szülővé” válni soha nem késő, de érdemes már egészen kicsi kortól kezdve tudatosan alakítani a gyerekek médiahasználatát, az online világ felfedezését.

- A „digitális szülő” a gyerek életkorához igazodó, lelki, testi jólétét biztosító korlátokat, szabályokat alakít ki – a nagyobb gyerekekkel már közösen – a család és a gyermek médiahasználatára. Figyel a médiamentes időszakok beépítésére.
- A „digitális szülő” kíváncsi a gyermek médiakörnyezetben szerzett élményeire, segíti az élmények feldolgozását, és időt szán a közös médiahasználatra. Elfogadja és igényli, hogy a gyermektől tanuljon az online világról, a digitális problémák megoldásában segítséget kér a gyermektől.
- A „digitális szülő” aktívan segíti, hogy gyermeke olyan ismereteket, képességeket szerezzen, hogy élni tudjon az internetes világ által kínált lehetőségekkel, hozzásegítik ahhoz, hogy kreatívan, tartalmasan töltsön időt az online terekben.

Hasznos linkek:

Értsen a gyerek nyelvén! gyerekek a digitális térben – útmutatás felnőtteknek

http://nmhh.hu/dokumentum/194575/szuloi_kiadvany_web.pdf

A médiáról – neked (1-3.)

Médiaismeret-terjesztő füzet sorozat 6-16 évesek számára

<http://buvosvolgy.hu/cikk/118/Kiadvanyok>